

SZÉP MAGYAR KOMÉDIA

BESZÉLGETÉS BANOVIČH TAMÁSSAL.

Mostanában fejezte be Szép magyar komédia című játékfilmjét. A forgatókönyvet Garai Gáborral közösen írták. A cselekmény a XVI. században játszódik, eseményei — ahogy hallottuk — jórészt Balassi Bálintot és korát idézik. Vajon életrajzi vagy történelmi filmet készített?

A meghatározás pontos értelmében egyiket sem. Egy nagy magyar költőnek az életútját, karakterét, érzelmi-indulati rajzát szerettem volna filmre vinni. A filmben egyébként sehol sem mondják ki azt, hogy Balassi Bálint — csak Bálint. Garait és engem is az érdekelt, hogyan tud egy ember nagyon kedvezőtlen körülmények között költővé válni, hogyan tud alkotni és egyáltalán létezni. Aztán, miközben a forgatókönyvet írtuk, furcsa párhuzamként állandóan elénk vetült hol Zrínyi, hol Petőfi, hol József Attila, hol Ady alakja, mert a visszahúzó, méltánytalan viszonyok folyton megzavarták és a legszélsőségesebb helyzetekbe sodorták ezeket a költőket is. És azt lehet mondani, hogy mindegyik elemésztette magát. Vagy úgy, hogy belement a csatába, mert olyanok

voltak a körülmények, vagy valamilyen más módon —, de szinte öngyilkos lett. Furcsa analógia és ismétlődés ez a költősorsokban, amikor számukra nem kedvező körülmények között kénytelenek élni és alkotni.

Tehát Balassi alakja mintegy ürügy, apropó volt mélyebb mondanivaló, jelkép kifejezésére?

Megmondom őszintén, mikor ehhez a filmhez fogtam — én nem gondoltam jelképre. Egyszerűen csak megszerettem ezt a hányatott sorsú, furcsa embert. És szerencsére, Eckhardt Sándor óriási munkája révén még hatalmas élmény- meg életanyaghoz is jutottam. Azt hiszem, nagyon kevés költő van a XIX. század közepéig, akiről ennyi életrajzi adat gyűlt volna össze. Izgalmas élete kész regény. De előttem akkor még csak egy ember volt, aki érdekelt, aki hozzám közel állt —, és én megpróbáltam megkeresni, hogy mit miért csinált. Kezdetben senki másra nem gondoltam, csak Balassira. Az analógiák később jutottak eszembe.

Műfajilag hogyan határozná meg a filmjét?

Ez nagyon nehéz kérdés. Nem is

Jelenet a Szép magyar komédiából

Beata Tyskiewicz, a film egyik főszerepében

tudok pontos választ adni. Egy tragikus történetről van szó, amely rendkívül mozgalmas körülmények között zajlik le. Nincs benne sok komikum, derű, vagy vidámság, mert ez a Mohács utáni korban sem volt sok. Balassi életében pedig a harag és a vágyódó szerelem, az el nem ért boldogság volt a meghatározó. Ezeket a motívumokat igyekeztem kibontani a filmen.

Mennyi ideig készült a filmre?

Közel három éven át, társ-forgatókönyvírómmal, Garai Gáborral. Aztán közös élményünkből egy év alatt elkészült a forgatókönyv. Az előkészülethez tartozott, hogy végigjártam Balassi színhelyeit, ahol élt, ahol megfordult. A forgatás aztán már gyorsan ment. Kb. két hónap alatt elkészültem.

Filmje végül is történelmi film. A XVI. században játszódik és kosztümös történelmi szereplői vannak. A különös végvári élet megelevenítése, a végvári miliő megteremtése milyen gondot okozott?

A végvári vitézek nem olyanok,

mint például egy nagy vár, vagy egy nagy hadsereg katonái. A végvárak kicsi várak voltak, ahol ha már harminc lovas összejött — az már komoly végvár volt. Természetesen ez az általam filmrevitt időszakra vonatkozik, amikor a végvári vitézek már csak „illegálisan” csaptak le a törökre, portyáztak. Ezt a végvári hangulatot könnyen meg tudtam teremteni, mert ezek az események — csaták, csetepaték, kis létszámmal zajlottak. Nem kellett ügyeskednem, semmi trükköt nem használtam. Az arányok, a méretek teljesen hitelesek. Ez adja a filmnek talán olykor kegyetlen hangulatát. Mert ha kis közösségből meghal valaki — egy jó ismerős, egy jó barát, ez nagyon szubjektíven jelentkezik. Az emberi halál brutálisabbnak tűnik, mint a nagy csatajelenetekben. Ez elriasztó egy kicsit.

És a játékstílus? Egy középkori történelmi témát a játékstílusban sem könnyű filmre vinni.

Igen. Megpróbáltam én közeledni a történelemhez, és a figurákat bel-

sőleg úgy látni, mintha ma élnének. Rendkívül lelkiismeretesen készültem viszont a külsőségekre — minden m. zkrá, kosztümre; arra hogyan rdták például a hajukat, egy csat hogyan kapcsolódott stb. Megpróbáltam beleélni magam annak a kornak a viseletébe, a modorába —, hogyan ültek le, álltak fel. S aztán az egészet megpróbáltam úgy föloldani, hogy a színészeknek ne kelljen valamiféle idegen attitűdöt fölvenniök. Amikor egy-egy színészt beállítottam, vagy instrukciókat adtam, azt pontosan úgy magyaráztam, mint egy mai jelenetnél. A korhűséget mindig az adott millió egésze adta meg. Nem volt könnyű belső modernsége törekedni a több évszázados kort idéző kosztümökben és környezetben.

Milyen helyszíneken forgatták a filmet?

A filmnek szinte a felét belsőben, műteremben forgattuk. Ennek az is oka volt, hogy miután én csináltam a díszleteket, a saját elképzeléseimet pontosabban meg tudtam így valószínűsíteni. A másik felét — magát a végvári életet, a csatákat természetesen külsőben, a természetben forgattuk. Egyrészt Tatán, egy ősgyepes, hatalmas ligetben és egy különös, katedrálisra emlékeztető bükkerdőben. Aztán Sárospatakon és kör-

nyékén, ahol Balassi a valóságban is élt. Ezekon kívül még Budapesthez közel, egy szép fenyőerdőben forgattunk, meg a komáromi kazamatákál — az esztergomi csatát.

A szereplőválasztásban nem voltak problémái?

Sajnos voltak és vannak problémáim. Az a helyzet, hogy Magyarországon — bármilyen furcsán hangzik is — nagyon kevés színész van. Mennyiségileg kevés színész. Ennek aztán az a következménye, hogy a kiemelkedő és közép kategóriájú színészek nagyon le vannak terhelve. Furcsa circulus vitiosus ez. Rengeteget szerepelnek, mivel rengeteg lehetőség, ajánlat között válogathatnak. De még amit kiválasztanak, az is olyan sok, hogy elmélyülés szinte lehetetlen a játéukban! Párhuzamban többféle figurát is alakítanak — színház, film, tévé, rádió, szinkron. Így aztán olykor még a szöveget sem tudják — az utolsó pillanatokig. Nemcsak azon töprengtem nagyon sokat, hogy milyen legyen Balassi filmbéli alakja, hanem hogy kinek adjam a szerepet? Van egy többé-kevésbé hiteles Balassi-portré és a versei, amikből ki lehet alakítani a figurát. Tömzsi, gyorsmozgású, hirtelen kedélyű, másodpercek alatt váltó hangulatú ember volt, aki állandóan összeütközésbe került a kör-

Sztankay István Balassi Bálint szerepében

nyezetével. Nehéz, bonyolult alkat volt. Színészeink közül nem nagy válogatási lehetőség után jutottam Sztankay Istvánhoz.

És a női szereplők?

Balassi életében három nagy nőalakot emeltem ki. Ennek a három nőnek teljesen eltérő karaktere volt. Feladatom tehát a leckét saját magamnak. Az első és legfontosabb nő Balassi életében, aki meghatározó volt költészetére is: Magyarország egyik legelőkelőbb, híresen szép, öntudatos, művelt, okos, nagyvonalú asszonya, Losonczy Anna. Nagyon nehéz volt ennek megfelelő szereplőt találni. Talán a legnehezebb. Egy harminc év körüli, nagyon szép, méltóságteljes, dekoratív, nagyrutinú színésznő kellett volna. Hosszas keresés után a lengyel Beata Tyszkiewiczet tartottam legközelebb állónak az elképzelésemhez. Az ő ellentétpárja Balassi felesége. Egy kicsit butácska, egy kicsit édeske nő, aki felnézett Balassira, és éppen ezért volt jó neki, mert nem volt olyan ironikus, erős egyéniség, mint Losonczy Anna. Természetesen a feleség, Krisztina is nagyon szép volt — a maga típusában. Véletlenül találkoztam Széles Annával, a kolozsvári Nemzeti Színház művésznőjével, akire ezt a szerepet bíztam. A harmadik női szereplő, Cölia éleesebbre lett fogalmazva, mint Balassi verseiben volt. Neki inkább a valóságos alakját próbáltam megkeresni. Az előbbi kettőnél keményebb, hisztérikusabb alkat. Gyöngyössy Katalin játssza.

A film forgatását már befejezték. Ilyenkor a rendezőnek mi a legfőbb gondja, mit csinál még?

Minden rendező — azt hiszem legalábbis — ilyenkor a legnyomasztóbb pillanatait éli. Mert most már nem lehet javítani. Már csak összeállítani lehet abból, ami van. Ilyenkor az ember döbbenet és töprengve nézi a vágóasztalon eléje tornyosuló anyagot. És azt hiszem, nagyon kevés rendező csapja be magát azzal, hogy majd most, a vágóasztalon sokat tud még segíteni. Itt már csak simítani lehet egyet s mást, szépitni, néhány apróbb dolgot korrigálni. De azt, amit már egyszer fölvetünk, azon másítani nem lehet. Én egyéb-

ként nem is dolgozom azzal az illúzióval, hogy rengeteget forgatok — és majd a vágóasztalon válogatva összeáll, kialakul valami „remekmű”. Ez így nem megy. Többé-kevésbé én már — hogy úgy mondjam — vágásra forgatok, készítem elő az anyagot. Annál nyomasztóbb viszont az előálló helyzet. Hát, ez van most.

A film készítésében mi volt a legnagyobb problémája?

Minden film előkészítésénél lényeges kérdés, hogy mekkora anyagi keret áll rendelkezésre. Ez némileg már a készülő film minőségét is befolyásolja. Nos, a Balassi-film negyed-ötöd annyiba került, mint más történelmi filmjeink. Ezt az aránytalanságot csak úgy tudtam áthidalni, hogy hallatlanul puritánul és célratorően, előre mindent megszerkesztve, szinte mérnöki pontossággal felépítettem mindent. A film szinte minden kockáját lerajzoltam — az összes ezzel kapcsolatos variációkkal együtt megpróbáltam megtervezni. Aztán úgy forgattam, hogy amire nem volt pénzem, azt egyszerűen nem is próbáltam megcsinálni. A csaták — szerencsére — kis statiszta-létszámmal mentek, a díszleteket én terveztem, mérhetetlen ökonómiával szerkesztettem meg például az épületeket —, úgy, hogy az egyikből kis átalakítással máris más, új díszlet lehessen. Kende Jánossal, nagyon tehetséges operatőr munkatársammal minden részletet megbeszéltünk, mert e keretek között sajátmagunknak mégis nagyon magas mércét állítottunk fel. De ezt csak úgy lehet átvinni — nem tudom sikerült-e —, ha előre kimérjük a lépéseket a mércéig... Mindezt nem szabadkozásul mondtam el. Véleményem szerint mindenképpen a rendező felelős a filmjéért. Ha egyszer elkészítette a filmet, akkor annak az összes konzekvenciáját vállalnia kell, minden tekintetben. — Végül is, azt hiszem, sikerült egy olyan filmet csinálnom, amely történelmileg hiteles, nem túl bonyolultan parabolisztikus — a közönség számára érthető és mozgalmas filmet, mellyel részben a magam gondolatait is ki tudtam fejezni.

EÖRY ÉVA